

Szczęśliwy głupiec czy niezadowolony Sokrates? Poczucie dobrostanu osób wybitnie zdolnych

Andrzej E. Sękowski*

Tomasz Knopik

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Instytut Psychologii

A HAPPY FOOL OR A DISSATISFIED SOCRATES?
THE SENSE OF WELL-BEING IN HIGHLY GIFTED INDIVIDUALS

Abstract. The article discusses the sense of well-being in gifted people and its psychosocial determinants (such as self-esteem, emotional intelligence, tolerance of ambiguity, or the sense of agency). The existing psychological analyses treat gifted people as having a low quality of life and troubled by specific emotional and social problems. The presented study shows that the respondents (70 people) have a high level of well-being, which is mostly determined by their sense of agency, tolerance of ambiguity, and having friends (these variables explain 61% of the variance). These conclusions are consistent with psychological approaches to wisdom, in which the factors that determine high quality of life are identified.

Key words: well-being, gifted people, quality of life, wisdom, sense of agency.

WPROWADZENIE

John Stuart Mill napisał kiedyś, że *lepiej być niezadowolonym Sokratesem niż szczęśliwym głupcem*. Tą maksymą chciał prawdopodobnie docenić postawę refleksyjną i podkreślić pozytywną rolę poszerzenia pola swojej świadomości przez podmiot. Niezadowolenie Sokratesa może wynikać z konieczności ciągłego zadawania pytań, pomimo sukcesywnego odnajdywania odpowiedzi, która współcześnie została określona mianem *koła hermeneutycznego* (Rosner,

* Adres do korespondencji: ANDRZEJ E. SEKOWSKI – Instytut Psychologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: andrzej.sekowski@kul.pl

1991). Pomimo wysiłków uformowania fundamentów wiedzy, filozof wie tylko tyle, że nic nie wie. Czy zatem taka sokratejska niewiedza jest przyczynkiem do wzrostu satysfakcji życiowej człowieka, czy też raczej negatywnie oddziałuje na nią?

Jedną z grup przejawiających silną tendencję do analizowania rzeczywistości celem jej jak najpełniejszego poznawczego ujęcia są osoby wybitnie zdolne (Sękowski i Knopik, 2011).

Bogata tradycja badań prowadzonych w ramach nurtu psychologii pozytywnej nie odnosi się wprost do dobrostanu osób wybitnie zdolnych. Temat wart jest zwrócenia szczególnej uwagi badaczy, zważywszy na rozpowszechnione stereotypy traktujące ludzi utalentowanych jako osoby wyalienowane, z wyraźnymi deficytami w zakresie inteligencji społeczno-emocjonalnej (Ledzińska, 2010). Zaczerpnięta od C. Lombroso figura obłąkanego geniusza replikowana jest w wielu psychologicznych i pedagogicznych kompendiach wiedzy na temat funkcjonowania osób wybitnie zdolnych, co prowadzi do ich stygmatyzowania i traktowania w najlepszym wypadku jako „dziwnych”, „niešťęśliwych”, „nieprzystosowanych”. Brakuje jednak badań, które wprost potwierdziłyby lub zaprzeczyły takiej ocenie osób ponadprzeciętnych.

Celem artykułu jest zatem zweryfikowanie przekonania o niskim poczuciu dobrostanu osób wybitnie zdolnych i zidentyfikowanie czynników o charakterze demograficznym i psychospołecznym, które w największym stopniu oddziałują na ów dobrostan.

POCZUCIE DOBROSTANU, JAKOŚĆ ŻYCIA – WYJAŚNIENIA TERMINOLOGICZNE

Ed Diener (1984), jeden z pionierów psychologii pozytywnej, przez dobrostan rozumie poznawczą i emocjonalną ocenę własnego życia. Obejmuje ona zarówno emocjonalne reakcje na zdarzenia, jak i poznawcze sądy dotyczące zadowolenia i spełnienia w życiu. Definicja Dienera wskazuje na subiektywną ocenę podmiotu, zatem diagnoza dobrostanu nie może przebiegać poza osobą (nie dokonuje jej psycholog lub socjolog na podstawie jakichś obiektywnych przesłanek, np. wielkości zarobków, liczby dzieci czy wykształcenia). W tym sensie właściwe jest mówienie o „poczuciu dobrostanu” celem zaakcentowania jego osobistego wymiaru.

Próbując zróżnicować znaczenia terminów „dobrostan” i „jakość życia”, Trzebińska (2008) stwierdza: „Ocena jakości życia obejmuje zwykle czynniki zewnętrzne, np. sytuację mieszkaniową albo wysokość zarobków, a czasem nawet warunki makrospołeczne, jak poziom bezrobocia w zamieszkiwanym regionie czy dostępność określonych usług medycznych w systemie opieki zdrowotnej. Natomiast dobrostan jest najczęściej charakteryzowany przez ocenę stanu psychicznego i właściwości osoby” (s. 39). Można zatem stwierdzić, że dobrostan kształtuje kluczowy komponent ogólnej jakości życia (Oleś, 2010). Jest więc pojęciem węższym zakresowo, niewyczerpującym znaczenia wymiaru jakości życia. Podobne stanowisko zajmuje Naess (1999), definiując dobro-

stan jako „indywidualne doświadczenie lub percepcja tego, jak dobre jest życie jednostki traktowane jako kryterium jakości życia” (za: Oleś, 2010, s. 21).

Dookreślenie dobrostanu jako oceny kondycji psychicznej jednostki wskazuje jednocześnie na kierunki poszukiwań jego uwarunkowań. Jako niewystarczające należy uznać analizy socjologiczne, ekonomiczne lub medyczne, redukujące dobrostan albo do stopnia rozwoju kapitału społecznego, albo poziomu zamożności obywateli. Uwaga powinna zostać zorientowana wokół psychicznych właściwości jednostki, które determinują poznawczą i emocjonalną ocenę własnego życia (Ryan i Deci, 2001). Kluczową kwestią warunkującą dobrostan w ujęciu koncepcji autodeterminacji jest możliwość zaspokojenia przez jednostkę potrzeb psychicznych związanych z jej autonomią, poczuciem kompetencji oraz kształtowaniem więzi społecznej (tamże).

Potrzeba kompetencji to pragnienie odczuwania własnej efektywności i dostrzegania sensu w podejmowanych działaniach. Jeśli człowiek wie, po co wykonuje określone czynności, jego zaangażowanie i satysfakcja są dużo wyższe niż w przypadku aktywności pozbawionych właściwego uzasadnienia. Potrzeba autonomii wiąże się z możliwością uwzględnienia przez jednostkę w procesie podejmowania ważnych decyzji życiowych własnych wartości i przekonań. Nie oznacza pełnej niezależności od środowiska, ale posiadanie zdolności do oddziaływania na nie. Potrzeba afiliacji odnosi się do zakresu interakcji z innymi ludźmi, przywiązania oraz doświadczenia opieki, troski i zainteresowania ze strony innych osób (Deci i Ryan, 2000).

W badaniach nad uwarunkowaniami dobrostanu najczęściej uwzględnianymi zmiennymi są zmienne demograficzne, tj. wiek, płeć, wykształcenie, status zawodowy i materialny, sytuacja rodzinna oraz jakość i zakres relacji interpersonalnych (Campbell, 1981; Argyle, 1999; Trzebińska, 2008). Związane jest to głównie z łatwym dostępem do tych danych (raporty urzędów statystycznych, sondaże społeczne, badania opinii publicznej) oraz dość prostymi technikami pomiaru tych zmiennych. Poza tym *implicite* zakłada się, że zaspokojenie podstawowych potrzeb fizjologicznych oraz materialnych jest podstawowym warunkiem czerpania satysfakcji życiowej (Michalos, 1980; Schmotkin, 1990). Badanie poczucia dobrostanu osób wybitnie zdolnych wymaga jednak dodatkowo uwzględniania zmiennych psychologicznych mogących mieć szczególne znaczenie dla subiektywnej oceny poznawczo-emocjonalnej własnego życia dokonywanej przez tę część populacji. Na podstawie dotychczasowych ustaleń dotyczących specyficznych problemów endogennych i egzogennych występujących w rozwoju osób zdolnych (por. Webb, 1993; Sękowski, 2000; Reis i McCoach, 2002; Robinson, 2002; Schuler, 2002) w badaniach warto uwzględnić następujące zmienne o charakterze psychospołecznym: samoocena, poczucie sprawstwa, nietolerancja wieloznaczności i inteligencja emocjonalna.

PROBLEMATYKA BADAŃ I HIPOTEZY

Główny problem badawczy został sformułowany następująco: Jakie są psychospołeczne uwarunkowania poczucia dobrostanu osób wybitnie zdolnych? Zoperacjonalizowano go w postaci czterech pytań szczegółowych:

1. Jaki jest związek między poziomem samooceny a poczuciem dobrostanu osób wybitnie zdolnych?

2. Jaki jest związek między poziomem sprawstwa a poczuciem dobrostanu osób wybitnie zdolnych?

3. Jaki jest związek między poziomem nietolerancji wieloznaczności a poczuciem dobrostanu osób wybitnie zdolnych?

4. Jaki jest związek między poziomem inteligencji emocjonalnej a poczuciem dobrostanu osób wybitnie zdolnych?

W odpowiedzi na powyższe pytania sformułowano hipotezy badawcze:

1. W związku tym, iż samoocena w wielu ujęciach teoretycznych jest predyktorem bądź główną „składową” dobrostanu można przypuszczać, że jej wysoki poziom sprzyjać będzie dobrostanowi. Jednak zbyt wysoka samoocena (nieadekwatna do posiadanych możliwości) może rodzić frustrację (por. Diener, 1984; Sękowski, 2000; Oleś, 2011). Zatem wyższy poziom samooceny związany jest z wyższym poczuciem dobrostanu, pod warunkiem zachowania równowagi między kontrolą pierwotną i wtórną zgodnie z modelem Heckhausen (2001), tj. pod warunkiem podejmowania i kontynuowania działań dostosowanych do poziomu kompetencji podmiotu.

2. Osoby sprawcze charakteryzują się wyższym poziomem dobrostanu niż osoby o niskim poziomie sprawstwa. Poczucie sprawstwa (uogólnionej własnej skuteczności) rodzi motywację do podejmowania działań samorealizacyjnych, stawiania sobie ambitnych celów, redukuje lęk i niepewność w poznawczej ocenie rzeczywistości (Czapiński, 2011; Jakubowska, 2005; Schwarzer, 1993; Seeman, 1959).

3. Osoby o niskiej nietolerancji wieloznaczności wykazują się wyższym poziomem dobrostanu niż osoby nietolerancyjne. Umiejętność akceptacji relatywizmu jest oznaką dojrzałości intelektualnej i społecznej jednostki (według P. Baltesa i J. Smitha świadczy o jej mądrości, por. Baltes, Smith, 2008), pozwala zrozumieć pluralizm stanowisk i poglądów, a tym samym zwiększa możliwości adaptacji poznawczej osoby do ciągle zmieniającego się otoczenia (Baltes, Glück i Kunzmann, 2002; Jakubowska, 2005; Ryff, 1995).

4. Wysoki poziom inteligencji emocjonalnej sprzyja wysokiemu dobrostanowi (Matczak, Jaworowska, 2006). Przegląd literatury przedmiotu wyraźnie wskazuje, że inteligencja emocjonalna odpowiada w dużo większym stopniu za sukces zawodowy niż inteligencja analityczna (Bar-On, 2001; Śmieja i Orzechowski, 2008). Podobnie zdolności: rozpoznawania, rozumienia i kontroli emocji pozwalają na budowanie bardziej trwałych i dojrzałych relacji międzyludzkich, co pozytywnie wpływa na dobrostan (Lopes, Salovey i Straus, 2003; Brackett, Warner i Bosco, 2005).

Jednocześnie kontroli poddane zostały zmienne demograficzne, takie jak: płeć, wiek, wykształcenie, status materialny, status zawodowy, stan cywilny, posiadanie dzieci, posiadanie przyjaciół i znajomych.

METODA

Osoby badane

W opisywanych badaniach przyjęto psychopedagogiczne kryterium zdolności, zgodnie z którym o posiadanych talentach świadczą ponadprzeciętne osiągnięcia w danej dziedzinie, np. sukcesy w konkursach przedmiotowych i olimpiadach (Borzym, 1979; Sękowski, 2000; Siekańska, 2005). Przyjęcie osiągnięć jako kryterium zdolności pozwala *implicite* również na diagnozę poziomu motywacji badanych, gdyż „osiągnięcia dotyczą aktywności trwającej dłużej w czasie, wymagającej wytrwałości i konsekwencji w realizowaniu określonych celów” (Sękowski, 2000, s. 51).

W prezentowanych badaniach przez osobę wybitnie zdolną rozumie się laureata olimpiady przedmiotowej na poziomie szkoły średniej. Założono ponadto, iż grupa badanych będzie złożona z osób mających od 25 do 35 lat, a więc będących w okresie wczesnej dorosłości (Gurba, 2011). Psychologowie reprezentujący paradygmat *life span* podkreślają, że jest to okres, który pozwala optymalnie wykorzystać potencjał ukształtowany w ciągu dotychczasowego życia jednostki ze względu na wielość i stopień skomplikowania występujących zadań rozwojowych (por. Bee, 1998; Brzezińska, 2002). Jest to więc niejako sprawdzian z dojrzałości do pełnienia funkcji zarówno dorosłego członka rodziny, jak i odpowiedzialnego, znającego zarówno swoje prawa, jak i obowiązki członka społeczeństwa.

Sposób przeprowadzenia badań

Badania zostały przeprowadzone na terenie całej Polski. Dotarcie do elitarnej grupy laureatów olimpiad przedmiotowych, którzy ukończyli swoją edukację w szkole średniej około 10-15 lat temu, było możliwe dzięki nawiązaniu kontaktów z byłymi stypendystami Krajowego Funduszu na rzecz Dzieci, absolwentami Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych w Warszawie, Lublinie i Krakowie oraz absolwentami Akademii Artes Liberales. Ze złożonych 92 propozycji wzięcia udziału w badaniu skorzystało 85 osób, którym wysłano zestawy kwestionariuszy.

Ostatecznie badani odesłali 73 zestawy kwestionariuszy. Trzy zestawy zostały odrzucone ze względu na ich niekompletność. Analizie statystycznej poddano zatem wyniki uzyskane od 70 laureatów olimpiad przedmiotowych.

Narzędzia badawcze

Ankieta. Ankieta została skonstruowana w celu pozyskania danych demograficznych obrazujących aktualną sytuację życiową badanych (płeć, wiek, wykształcenie, status na rynku pracy, status materialny, stan cywilny, posiadanie dzieci i przyjaciół) oraz zebrania informacji na temat zaangażowania respondentów w olimpiady przedmiotowe na poziomie szkoły średniej.

DINEMO. Dwuwymiarowy Inwentarz Inteligencji Emocjonalnej DINEMO autorstwa A. Matczak, A. Jaworowskiej, A. Ciechanowicz, J. Stańczak i E. Za-

lewskiej jest narzędziem służącym do pomiaru poziomu zdolności do przetwarzania informacji emocjonalnych (Matczak i Jaworowska, 2006).

Pozycje DINEMO składają się na dwie skale: interpersonalną (INNI) oraz intrapersonalną (JA). Skala INNI określa: umiejętność trafnego rozpoznawania emocji u innych ludzi, zdolność rozumienia powodów stanów emocjonalnych występujących u innych, a także ich skutków. Skala JA odnosi się natomiast do właściwego rozumienia własnych emocji, wykorzystywania ich w procesach decyzyjnych oraz kontrolowanej ekspresji.

Skala Nietolerancji Wieloznaczności – Natura człowieka. Natura człowieka to polska adaptacja Skali Nietolerancji Wieloznaczności autorstwa J. Martina i F. Westiego, dokonana przez U. Jakubowską. Narzędzie to służy do badania nietolerancji wieloznaczności ujmowanej bardziej jako kategoria poznawcza niż osobowościowa (jak ma to miejsce np. w najbardziej znanej koncepcji nietolerancji wieloznaczności Budnera, por. Budner, 1962).

Skala zbudowana jest z ośmiu twierdzeń zawierających kategorię sądów na temat rzeczywistości społecznej. Zadaniem badanego jest ustosunkowanie się do każdej pozycji poprzez wybór odpowiedniej opcji na skali 1-5.

Skala Satysfakcji z Życia – SWLS. Skala Satysfakcji z Życia (*The Satisfaction with Life Scale*), opracowana przez zespół, jest 5-itemowym narzędziem służącym do szybkiej oceny jakości własnego życia. Konfrontacja aktualnej sytuacji z ustalonymi indywidualnymi standardami jest źródłem satysfakcji (lub jej braku). Autorzy stoją zatem na stanowisku, że dobrostan jest wynikiem pracy świadomości nad ewaluacją dotychczasowych dokonań podmiotu, ma więc wymiar poznawczy (por. Diener, 1984).

Dyferencjał semantyczny jest połączeniem dwóch metod: skalowania i asocjacyjnej (Czapiński, 1978). Założeniem metody jest twierdzenie, że pojęcia można definiować na kilku wymiarach tak, że powstaje specyficzna przestrzeń semantyczna. Autorzy dyferencjału: Osgood, Suci i Tannebaum przyjęli, że powstała przestrzeń semantyczna może służyć jako trafne i rzetelne narzędzie do badania np. przedmiotu postawy. W tym artykule posłużono się dyferencjałem semantycznym z oryginalną skalą w opracowaniu Czapińskiego (1978). Zadaniem badanych było ocenienie każdej z 20 par przymiotników poprzez odniesienie ich do własnego życia (przedmiotu postawy). Najwyższa wartość liczbowa (7) została przydzielona przymiotnikom o obiektywnie pozytywnym charakterze konotacyjnym, najniższa (1) – przymiotnikom o obiektywnie negatywnym charakterze konotacyjnym. Użycie dyferencjału semantycznego pozwoliło uzyskać informacje o tym, jaka jest aktualna ocena afektywno-poznawcza własnego życia przez badanych.

Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności – GSES (*Generalized Self-Efficacy Scale*) została stworzona przez M. Jerusalem i R. Schwarzera jako narzędzie służące ocenie indywidualnej sprawczości podmiotu rozumianej jako poczucie kontroli nad podejmowanymi działaniami (Schwarzer, 1993). Założenia teoretyczne metody nawiązują do koncepcji własnej skuteczności autorstwa Bandury (por. 1997).

Polska adaptacja powstała dzięki współpracy Schwarzera z psychologami z 21 krajów (polskie środowisko reprezentował Juczyński, 2009), której efek-

tem miało być określenie kulturowo-społecznych uwarunkowań poczucia sprawczości. GSES to 10-itemowa skala badająca uogólnioną skuteczność bez odnoszenia jej do specyficznych zachowań i sytuacji. Zadaniem badanego jest ustosunkowanie się do każdego twierdzenia poprzez wybór jednej z czterech odpowiedzi.

Skala Samooceny – SES opracowana przez M. Rosenberga, służy do badania samooceny, rozumianej jako globalna i jawna (uświadamiana) pozytywna vs negatywna postawa jednostki wobec samej siebie. W ujęciu Rosenberga samoocena jest synonimem poczucia własnej wartości i jednym z elementów koncepcji JA (por. Dzwonkowska, Lachowicz-Tabaczek i Łaguna, 2008).

Skala ta składa się z 10 stwierdzeń diagnostycznych. Badany ma za zadanie wskazać na 4-stopniowej skali, w jakim stopniu zgadza się z każdym z tych stwierdzeń.

WYNIKI I DYSKUSJA

Poczucie dobrostanu osób wybitnie zdolnych

Dane zamieszczone w Tabeli 1 pokazują, że średnia poczucia dobrostanu, mierzonego kwestionariuszem SWLS, wynosi 25,13, co wskazuje na wynik wysoki (por. Juczyński, 2009). Podobnie dane otrzymane dzięki zastosowaniu techniki dyferencjału semantycznego, ukazują, że badani umieszczali swoje życie bliżej pozytywnego krańca danego wymiaru. Średnia 102,36, w konfrontacji z maksymalną liczbą punktów możliwych do uzyskania, wynoszącą 140 (w przypadku skrajnie pozytywnej oceny na każdej z 20 skal dyferencjału), świadczy o tym, że osoby wybitnie zdolne akceptują swoje życie i czerpią z niego autentyczną satysfakcję.

Tabela 1.
Poczucie dobrostanu mierzone SWLS i dyferencjałem semantycznym

Poczucie dobrostanu	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>
SWLS	25,13	5,03	70
Dyferencjał semantyczny	102,36	23,32	70

Warto zauważyć, że wskaźniki poczucia dobrostanu, mierzone skalą SWLS oraz dyferencjałem semantycznym, są ze sobą skorelowane na bardzo wysokim poziomie (r Pearsona = 0,90, $p < 0,001$), co potwierdza, że narzędzia te faktycznie badają nasilenie tej samej zmiennej (Hornowska, 2007). Otrzymane wyniki pokazują, że osoby wybitnie zdolne są zadowolone lub bardzo zadowolone z własnego życia i – wbrew potocznym poglądom (jak również niektórym koncepcjom z zakresu psychologii zdolności, por. np. Altman, 1983;

Silverman, 1991; Jackson, Moyle i Piechowski, 2009) – nie wykazują skrajnie krytycznej postawy w stosunku do własnych dokonań.

Zmienne demograficzne a poczucie dobrostanu

Uzyskane wyniki wskazują, że istotna statystycznie korelacja występuje jedynie między poczuciem dobrostanu a liczbą posiadanych przyjaciół ($p < 0,01$; r Pearsona = 0,60 w przypadku SWLS, r Pearsona = 0,58 w przypadku pomiaru za pomocą dyferencjału semantycznego). Jest to związek umiarkowany, pokazujący jednak wyraźną tendencję: im większa liczba przyjaciół, tym wyższy poziom poczucia dobrostanu badanych. Zgodnie z koncepcją Nezleka (2002) rozbudowana sieć wsparcia społecznego w postaci przyjaciół, znajomych i rodziny umożliwia człowiekowi zaspokojenie potrzeb przynależności i kontroli (poczucie, że ma się wpływ na najbliższe otoczenie, np. przyjaciele stosują się do zaprezentowanych im porad i są zainteresowani również problemami udzielającego rad), co jest podstawą do czerpania satysfakcji z życia.

Tabela 2.
Związki zmiennych demograficznych z poczuciem dobrostanu (SWLS)

Zmienna	SWLS	
	wartość korelacji	istotność
Płeć	r_{ho} Spearmana = -0,13	$p = 0,29$
Wiek	r Pearsona = 0,17	$p = 0,15$
Wykształcenie	r_{ho} Spearmana = 0,09	$p = 0,45$
Status na rynku pracy	r_{ho} Spearmana = -0,13	$p = 0,29$
Zarobki	r Pearsona = 0,08	$p = 0,51$
Bycie w związku	r_{ho} Spearmana = -0,15	$p = 0,21$
Liczba dzieci	r Pearsona = 0,15	$p = 0,22$
Liczba przyjaciół	r Pearsona = 0,60	$p = 0,001$

Tabela 3.
Związki zmiennych demograficznych z poczuciem dobrostanu (dyferencjał semantyczny)

Zmienna	Dyferencjał semantyczny	
	wartość korelacji	istotność
Płeć	r_{ho} Spearmana = -0,19	$p = 0,12$
Wiek	r Pearsona = 0,17	$p = 0,14$
Wykształcenie	r_{ho} Spearmana = -0,01	$p = 0,93$
Status na rynku pracy	r_{ho} Spearmana = -0,20	$p = 0,09$
Zarobki	r Pearsona = 0,17	$p = 0,16$
Bycie w związku	r_{ho} Spearmana = -0,07	$p = 0,56$
Liczba dzieci	r Pearsona = 0,19	$p = 0,13$
Liczba przyjaciół	r Pearsona = 0,58	$p = 0,001$

Samoocena a poczucie dobrostanu

Średni poziom samooceny, mierzony kwestionariuszem SES Rosenberga, wynosi 28,00, co wskazuje na wynik przeciętny (Dzwonkowska i in., 2008). Osoby wybitnie zdolne raczej pozytywnie postrzegają siebie, są zadowolone z własnych osiągnięć i dotychczasowego życia. Współczynniki korelacji r Pearsona między poziomem samooceny a wynikami SWLS i dyferencjału semantycznego w grupie badanych (Tabela 4) wyniosły odpowiednio: 0,67 i 0,68, co świadczy o dość wysokiej sile związku. Warto dodać, że wśród badanych nie ma osób o bardzo wysokiej samoocenie (9-10 sten według tabeli norm), co może świadczyć o równowadze między samokontrolą pierwotną i wtórną wśród osób wybitnie zdolnych, czego efektem jest stawianie sobie celów adekwatnych do możliwości i unikanie frustracji.

Tabela 4.

Poziom samooceny (SES) a poczucie dobrostanu

Poczucie dobrostanu	SES	
	wartość korelacji r Pearsona	istotność
SWLS	0,67	0,001
Dyferencjał semantyczny	0,68	0,001

Osoby wybitnie zdolne, jako pozytywnie odnoszące się do samych siebie, jednocześnie pozytywnie oceniają swoje życie. Zgodnie z założeniami motywacyjnej koncepcji dobrostanu warunkiem obligatoryjnym zadowolenia z własnego życia jest zaspokojenie potrzeby poczucia kompetencji (Deci i Ryan, 2000). Wysoka samoocena utwierdza podmiot w przekonaniu, że jego działania są sensowne i zgodne z intencjami. Ponadto redukuje lęk przed podejmowaniem nowych działań (Crocker i Park, 2004), dzięki czemu człowiek poszerza pole swojej aktywności i zwiększa potencjalne szanse na osiągnięcie sukcesu. Przeprowadzona analiza potwierdza zatem trafność postawionej hipotezy szczegółowej 1.

Poziom sprawstwa a poczucie dobrostanu

Średni poziom sprawstwa, badany za pomocą kwestionariusza GSES, wynosi 28,2. Posiłkując się tymczasowymi normami opracowanymi przez Juczyńskiego (2009), można określić ten wynik jako wysoki. Osoby wybitnie zdolne mają zatem silne poczucie skuteczności własnego działania, dzięki czemu mogą podejmować różnorodne czynności ukierunkowane na samorozwój. Wniosek ten jest zgodny z trójpierścieniowym modelem zdolności Renzulliego (2003), według którego podstawowym komponentem wybitnych zdolności jest zaangażowanie.

zowanie w pracę, warunkowane między innymi sprawowaniem kontroli nad działaniami.

Współczynnik r Pearsona, będący miarą związku między poczuciem sprawstwa a dobrostanem badanych, okazał się wysoki (Tabela 5) zarówno dla wyników otrzymanych przy użyciu kwestionariusza SWLS ($r = 0,71$), jak i dyferencjału semantycznego ($r = 0,78$). Tym samym potwierdzona została hipoteza szczegółowa 2: osoby sprawcze wykazują się wyższym poziomem dobrostanu niż osoby o niskim poczuciu własnej skuteczności.

Tabela 5.
Korelacja r Pearsona między poczuciem sprawstwa a poczuciem dobrostanu

Poczucie dobrostanu	GSES	
	wartość korelacji r Pearsona	istotność
SWLS	0,71	0,001
Dyferencjał semantyczny	0,78	0,002

Jest to związane ze szczególnie istotną cechą osób wybitnie zdolnych, jaką jest potrzeba potwierdzania własnych kompetencji. Dzięki świadomości skuteczności własnego działania jednostka nastawiona na osiągnięcia (a osoby wybitnie zdolne traktują osiągnięcia jako wartość centralną, por. Sękowski i Łubianka, 2009) może podejmować wyzwania w przekonaniu, że jest w stanie im sprostać.

Sprawowanie kontroli nad zachowaniem jest jedną z tych cech osobowości, które w Monachijskim Modelu Zdolności zostały uznane za moderatory I-rzędu bezpośrednio wpływające na efektywność realizacji kryteriów. Autorzy modelu podkreślają podstawową rolę poczucia skuteczności działania w kształtowaniu się pozostałych czynników odpowiadających za rozwój zdolności, w tym: motywacji osiągnąć, radzenia sobie ze stresem, samooceny i nadziei na sukces (Heller i Perleth, 2008). Dokładna analiza znaczenia tych konstruktów dla poczucia dobrostanu pozwala stwierdzić, że traktowane są one w wielu koncepcjach z zakresu psychologii pozytywnej jako istotne predyktory bądź komponenty jakości życia (por. Deci i Ryan, 1985; Straś-Romanowska, 2005). Oddziaływanie poczucia własnej skuteczności na dobrostan jest zatem szczególnie silne, ponieważ może przebiegać bezpośrednio lub pośrednio poprzez modyfikowanie innych czynników osobowościowych.

Nietolerancja wieloznaczności a poczucie dobrostanu

Średnia nietolerancji wieloznaczności wynosi 16,78, co świadczy raczej o niskim poziomie nasilenia tej cechy wśród badanych (Jakubowska, 2005). Współczynnik r Pearsona dla wyników uzyskanych w SWLS i Skali Nietolerancji Wieloznaczności wynosi $-0,67$ ($p < 0,001$), co wskazuje na wysoką ujemną korelację między zmiennymi: im niższy poziom nietolerancji wieloznaczno-

ści ma osoba, tym wyższe jest jej poczucie jakości życia. Podobną zależność uzyskano dla danych otrzymanych dzięki zastosowaniu dyferencjału semantycznego: r Pearsona = -0,66 (Tabela 6). Tym samym potwierdzono hipotezę szczegółową 3: osoby o niższej nietolerancji wieloznaczności wykazują się wyższym poziomem dobrostanu niż osoby nietolerancyjne.

Tabela 6.

Wartość korelacji między nietolerancją wieloznaczności a poczuciem dobrostanu

Poczucie dobrostanu	Nietolerancja wieloznaczności	
	wartość korelacji r Pearsona	istotność
SWLS	-0,67	0,001
Dyferencjał semantyczny	-0,66	0,001

Analiza istotności różnic między dwoma grupami wyodrębnionymi na podstawie wartości mediany ($Me = 18$) dla zmiennej nietolerancja wieloznaczności potwierdza stwierdzoną powyżej prawidłowość: wysokiemu poczuciu dobrostanu sprzyja niski poziom nietolerancji wieloznaczności (Tabele 7 i 8). Różnica średnich między grupami obliczona dla wyników SWLS, jak i dyferencjału semantycznego jest istotna statystycznie ($p < 0,001$).

Tabela 7.

Poczucie dobrostanu wśród osób o niskim i wysokim poziomie nietolerancji wieloznaczności

Skala	Nietolerancja wieloznaczności	N	M	SD
SWLS	$\geq 18,00$	37	22,13	4,13
	$< 18,00$	33	28,48	3,65
Dyferencjał semantyczny	$\geq 18,00$	37	89,78	20,55
	$< 18,00$	33	116,45	17,58

Tabela 8.

Wyniki testu t (zmienna niezależna – nietolerancja wieloznaczności, zmienna zależna – poczucie dobrostanu)

Skala	t	p
SWLS	-6,77	0,001
Dyferencjał semantyczny	-5,79	0,001

Tolerancja wieloznaczności jest według koncepcji mądrości Baltesa jednym z głównych uwarunkowań mądrości, rozumianej jako bogata wiedza na temat pragmatyki życiowej sprzyjająca rozwiązywaniu dylematów i podejmowaniu rozsądnych decyzji w sytuacji braku jasnej struktury problemu (Baltes i Smith, 2008). Właściwość ta pozwala podmiotowi na kontekstowe ujmowanie własnego rozwoju, a więc każde zdarzenie życiowe interpretowane jest przez jego związek z obiektywną konstelacją czynników zewnętrznych (na które jednostka nie ma wpływu) i wewnętrznych (zależnych od jednostki). Umożliwia to zachowanie równowagi między przypisywaniem odpowiedzialności za zaistniałe fakty otoczeniu oraz sobie samemu. Mechanizm ten odgrywa ważną rolę w kształtowaniu motywacji jednostki: racjonalna ocena zakresu wpływu na zaistniałe fakty jest źródłem informacji na temat obszarów, które należy rozwijać, aby w przyszłości dana inicjatywa zakończyła się sukcesem.

Wysoka ujemna korelacja między nietolerancją wieloznaczności a poczuciem dobrostanu wynika również z istotnej roli giętkości poznawczej w interpretowaniu przez jednostkę doświadczeń afektywnych i satysfakcji częściowych. Zgodnie z cebulową koncepcją szczęścia Czapińskiego (2004) dzięki sprawności podmiotu w syntetyzowaniu przeciwstawnych poglądów, zdarzeń i emocji, a także umiejętności osvajania ambiwalentnych komunikatów negatywne działanie czynników zewnętrznych na dobrostan jednostki jest dużo słabsze.

Inteligencja emocjonalna a poczucie dobrostanu

Analiza wyników uzyskanych przez badanych w zakresie zmiennej inteligencja emocjonalna (Tabela 9) wskazuje, iż zarówno mężczyźni, jak i kobiety wykazują się wysokim poziomem zdolności przetwarzania informacji o charakterze afektywnym. Wyniki ogólne i w poszczególnych skalach (JA, INNI) mieszczą się między 7. a 8. stenem.

Tabela 9.

Poziom inteligencji emocjonalnej badanych

Skala	Płeć	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
JA	kobieta	38	10,50	1,67
	mężczyzna	32	9,75	1,27
INNI	kobieta	38	16,02	2,11
	mężczyzna	32	14,87	1,69
DINEMO	kobieta	38	24,57	2,90
	mężczyzna	32	22,53	2,31

Osoby wybitnie zdolne nie przejawiają zatem specyficznych trudności w zakresie funkcjonowania emocjonalnego. Konfrontując ich poziom IE z normami można dojść do wniosku, iż zdolności do wyrażania, rozumienia i kon-

troli uczuć są u nich lepiej rozwinięte, niż ma to miejsce w populacji dorosłych Polaków. Wynik ten potwierdza zasadność takiego podejścia do IE, w którym traktuje się ją jako jedną z kluczowych sprawności umożliwiających realizowanie potencjału intelektualnego człowieka (por. Matczak, 2008; Maruszewski, 2008).

Współczynnik r Pearsona, określający siłę związku między inteligencją emocjonalną (dla $p < 0,05$) a poczuciem dobrostanu, wynosi 0,26 dla wyników w SWLS i 0,27 dla wyników dyferencjału semantycznego, co wskazuje na korelację niską (Tabela 10).

Tabela 10.

Korelacja między wynikami w DINEMO a poczuciem dobrostanu

Poczucie dobrostanu	DINEMO	
	wartość korelacji r Pearsona	istotność
SWLS	0,26	0,03
Dyferencjał semantyczny	0,27	0,02

Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że istnieje słaby, ale istotny związek między poziomem inteligencji emocjonalnej a poczuciem dobrostanu osób wybitnie zdolnych. Tym samym zweryfikowano czwartą hipotezę szczegółową: wysoki poziom inteligencji emocjonalnej sprzyja wysokiemu dobrostanowi.

Można zatem stwierdzić, iż osoby wybitnie zdolne oprócz ponadprzeciętnych zdolności ogólnych i kierunkowych mają bardzo dobrze rozwiniętą inteligencję emocjonalną, która pozytywnie oddziałuje na jakość zawieranych przez nich relacji z innymi, a tym samym na ich poczucie dobrostanu. IE pomaga również wykorzystać posiadany potencjał intelektualny w postaci np. osiągnięć zawodowych czy naukowych (skuteczniejsze przekonywanie innych do trafności własnych pomysłów, lepiej rozwinięte umiejętności menedżerskie, rozumienie oczekiwań i potrzeb otoczenia sprzyjające ich aprobacie i w konsekwencji odniesieniu sukcesu).

Uwarunkowania dobrostanu osób wybitnie zdolnych

Celem sprawdzenia, jakie cechy i warunki współdeterminują poczucie dobrostanu osób wybitnie zdolnych, przeprowadzono analizę regresji dla wyników otrzymanych w kwestionariuszu SWLS. Do zmiennych niezależnych włączono: status materialny, posiadanie dzieci, posiadanie przyjaciół, inteligencję emocjonalną, samoocenę, poczucie sprawstwa, nietolerancję wieloznaczności. Pozostałe zmienne uwzględnione w badaniach nie zostały poddane analizie ze względu na niespełnienie warunku przeprowadzenia pomiaru na skali ilościowej.

Wyniki analizy regresji krokowej prezentuje Tabela 11.

Tabela 11.

Wyniki analizy regresji krokowej dla zmiennej poczucie dobrostanu mierzonej kwestionariuszem SWLS

Zmienna	B	Błąd standardowy	β	t	Istotność
Stała	17,62	–	–	4,52	0,001
GSES	0,36	0,12	0,35	3,03	0,003
Nietolerancja	-0,26	0,07	-0,35	-3,43	0,001
Przyjaciele	0,86	0,38	0,23	2,29	0,025

Uwaga. Zmienna zależna: poczucie dobrostanu (SWLS); współczynnik korelacji wielokrotnej: $R = 0,78$; współczynnik wielokrotnej determinacji: $R^2 = 0,61$; istotność równania $F = 34,97$; $p = 0,001$.

Przeprowadzona analiza wyodrębniła trzy zmienne warunkujące poczucie dobrostanu badanych osób: poczucie sprawstwa, nietolerancję wieloznaczności i posiadanie przyjaciół. Łącznie zmienne te wyjaśniają około 61% zmienności ($R^2 = 0,61$) w zakresie poczucia dobrostanu osób wybitnie zdolnych. Największy wkład w równanie regresji mają poczucie sprawstwa i nietolerancja wieloznaczności (wartość bezwzględna β dla obu zmiennych wynosi 0,35, przy czym dla nietolerancji wieloznaczności β jest ujemna, co wskazuje na zależność odwrotnie proporcjonalną między tą zmienną a poczuciem dobrostanu).

Poczucie sprawstwa oddziałuje na dobrostan osób wybitnie zdolnych z kilku powodów:

1) jest podstawą budowania poczucia kompetencji (Ryan i Deci, 2000), które zgodnie z koncepcją motywacyjną jakości życia jest jedną z trzech fundamentalnych potrzeb człowieka (obok autonomii i bliskości w relacjach z innymi ludźmi);

2) osoby wybitnie zdolne wyraźnie ukierunkowane na realizowanie osiągnięć przywiązują szczególną uwagę do świadomości sprawowania kontroli nad własnymi działaniami (Sękowski i Siekańska, 2008; Schuler, 2002; Limont, 2011), co może wynikać z jednej strony z ich indywidualizmu, z drugiej zaś z wysokiego nasilenia potrzeby hubrystycznej; warunkiem potwierdzenia własnej wartości i dokonywania transgresji jest przekonanie o podmiotowości podejmowanych działań (Kozielecki, 2007);

3) osoby wybitnie zdolne autotelicznie motywowane do działania stwarzają okazje do wykazania się przed sobą posiadanymi kompetencjami i wartościami, co zgodnie z koncepcją *flow* Csikszentmihalyia (1997) wymaga sprawowania kontroli nad zachowaniem (wewnętrzna lokalizacja kontroli);

4) poczucie sprawstwa jest warunkiem obligatoryjnym nastawienia jednostki na rozwój i produktywność; orientacja prorozwojowa to w ujęciu holistycznym jakości życia jeden z pięciu kluczowych obszarów dobrostanu (Felce i Perry, 1995); im człowiek jest silniej nastawiony na realizowanie swego potencjału i wprowadzanie twórczych zmian w świecie (zarówno w skali mikro, jak i makro), tym większą satysfakcję czerpie ze swego życia;

5) przekonanie o własnej sprawczości umożliwia działania intencjonalne, dzięki którym jednostka uzyskuje wgląd w sensowność swojego zachowania;

tak rozumiane działanie intencjonalne stanowi jedną z podstawowych form poczucia jakości życia w ujęciu Straś-Romanowskiej (2005).

Nietolerancja wieloznaczności, która jako drugi czynnik wyjaśnia wariację poczucia dobrostanu osób wybitnie zdolnych, jest zgodnie z cebulową koncepcją szczęścia Czapińskiego (2004) jednym z mechanizmów osłabiania działania czynników zewnętrznych na atraktor szczęścia, tj. wolę życia. Oczywiście proces neutralizowania wpływu negatywnych doświadczeń jednostkowych na jakość życia związany jest z niskim nasileniem nietolerancji wieloznaczności (ujemna wartość β w równaniu regresji), a więc – posługując się terminologią Rokeacha (1960) – z otwartością umysłu.

Osoby otwarte poznawczo nie tylko mają lepiej rozwiniętą empatię, która umożliwi im rozumienie problemów innych ludzi i utrzymywanie satysfakcjonujących relacji interpersonalnych, lecz także wykazują się niższym poziomem lęku. Nowe, często ambiwalentne sytuacje, z którymi styka się człowiek na co dzień, mogą wywoływać dyskomfort w postaci poczucia niezgodności danego zdarzenia z posiadaną wiedzą i światopoglądem. Osoba nietolerancyjna będzie się starała zdyskredytować tę sytuację w taki sposób, aby potwierdzić słuszność swojego stanowiska i poprawność zgromadzonych dotychczas informacji. Jest to mechanizm obronny, który nie tylko zamazuje właściwą percepcję rzeczywistości, ale przede wszystkim destruktywnie oddziałuje na relacje społeczne (indywidualność drugiego człowieka zostaje zredukowana do ram posiadanego schematu poznawczego, por. Seeman, 1959; Korzeniowski, 2002).

Posiadanie przyjaciół jest źródłem wsparcia społecznego, uznawanego w większości koncepcji dobrostanu za jeden z najważniejszych korelatów jakości życia (Schalock, 2004; Straś-Romanowska, 2005; Ryan i Deci, 2001). Zgodnie z ujęciem Nezleka (2002) relacje interpersonalne zaspokajają jednocześnie potrzebę przynależności oraz potrzebę sprawowania kontroli, przy czym na dobrostan oddziałują tylko te, które mają charakter emocjonalny i silnie związane są z motywem przynależności.

WNIOSKI KOŃCOWE

Przeprowadzone badania, zorientowane wokół zagadnienia uwarunkowań poczucia dobrostanu dorosłych osób wybitnie zdolnych, pozwoliły na wyciągnięcie następujących wniosków:

1. Poziom dobrostanu osób wybitnie zdolnych jest wysoki, co w pewnym stopniu rewiduje dotychczasowy pogląd badaczy o specyficznych problemach psychospołecznych tych osób negatywnie rzutujących na ich jakość życia. O wysokim poczuciu dobrostanu decydują przede wszystkim: poczucie sprawczości, akceptacja wieloznaczności i posiadanie przyjaciół (rozbudowana sieć wsparcia społecznego).

2. Poziom samooceny osób wybitnie zdolnych koreluje dodatnio z poczuciem ich dobrostanu. Pozytywny stosunek do siebie generalizuje pozytywny stosunek do własnego życia jako przestrzeni działania w różnych sferach: rodzinnej, zawodowej, towarzyskiej. Wysoka samoocena redukuje lęk przed

podejmowaniem nowych aktywności i sprzyja realizacji specyficznej dla osób zdolnych motywacji autotelicznej.

3. Wysoki poziom sprawstwa pozytywnie oddziałuje na poczucie dobrostanu osób badanych, co wpisuje się w opisaną przez Ryana i Deciego powszechną tendencję człowieka do zaspokojenia m.in. potrzeby kompetencji i autonomii.

4. Niska nietolerancja wieloznaczności sprzyja dobrostanowi osób wybitnie zdolnych. Radzenie sobie z ambiwalencją umożliwia właściwe rozumienie intencji i problemów innych ludzi, co pozytywnie wpływa na jakość relacji interpersonalnych będących podstawą zaspokajania potrzeby bliskości.

5. Rozpoznawanie i rozumienie emocji innych ludzi pozytywnie oddziałuje na dobrostan osób wybitnie zdolnych. Wysoki poziom inteligencji emocjonalnej pozwala na: zawieranie, podtrzymywanie i rozwijanie wartościowych relacji interpersonalnych, które zaspokajają fundamentalną potrzebę przynależności, a także wykorzystanie posiadanego potencjału intelektualnego w postaci konkretnych osiągnięć zawodowych lub osobistych.

Wnioski te mogą stanowić cenne wskazówki podczas przygotowywania programów wspierania osób wybitnie zdolnych, w których nacisk kładzie się przede wszystkim na wzrost ich dobrostanu. Okazuje się zatem, że można być szczęśliwym Sokratesem, a intensywne zadawanie pytań celem zrozumienia rzeczywistości szczęściu raczej pomaga niż szkodzi.

LITERATURA CYTOWANA

- Altman, R. (1983). Social-emotional development of gifted children and adolescents: A research model. *Roeper Review*, 6, 65-68.
- Argyle, M. (1999). Causes and correlate of happiness. [W:] D. Kahneman, E. Diener i N. Schwarz (red.), *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology* (s. 353-373). New York: Russell Sage Foundation.
- Baltes, P., Glück, J. i Kunzmann, U. (2002). Wisdom: Its structure and function in regulating succesful life span development. [W:] C. Snyder i S. Lopez (red.), *Handbook of positive psychology* (s. 327-347). Oxford: Oxford University Press.
- Baltes, P. i Smith, J. (2008). The fascination of wisdom: Its nature, ontogeny, and function. *Perspectives on Psychological Science*, 3, 56-64.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- Bar-On, R. (2001). Emotional intelligence and self-actualization. [W:] J. Ciarrochi, J. Forgas i J. Mayer (red.), *Emotional intelligence in everyday life. A scientific inquiry* (s. 82-97). Philadelphia: Psychology Press.
- Bee, H. (1998). *Lifespan development*. New York: Longman.
- Borzym, I. (1979). *Uczniowie zdolni. Psychologiczne i społeczne determinanty osiągnięć szkolnych*. Warszawa: PWN.
- Brackett, M., Warner, R. i Bosco, J. (2005). Emotional intelligence and relationship quality among couples. *Personal Relationships*, 12, 197-212.

- Brzezińska, A. (2002). Dorosłość – szanse i zagrożenia dla rozwoju. [W:] A. Brzezińska, K. Appelt i J. Wojciechowska (red.), *Szanse i zagrożenia rozwoju w okresie dorosłości* (s. 11-22). Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Budner, S. (1962). Intolerance of ambiguity as a personality variable. *Journal of Personality*, 30, 29-50.
- Campbell, A. (1981). *The sense of well-being in America*. New York: McGraw-Hill.
- Crocker, J. i Park, L. (2004). The costly pursuit of self-esteem. *Psychological Bulletin*, 3, 392-414.
- Csikszentmihalyi, M. (1997). *Finding flow*. New York: Basic Books.
- Czapiński, J. (1978). *Dyferencjał semantyczny*. [W:] L. Wołoszynowa (red.), *Materiały do nauczania psychologii* (t. 3, s. 257-275). Warszawa: PWN.
- Czapiński, J. (2004). Psychologiczne teorie szczęścia. [W:] J. Czapiński (red.), *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka* (s. 51-102). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Czapiński, J. (2011). Indywidualna jakość życia. [W:] J. Czapiński, J. i T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków* (s. 160-270). Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego.
- Deci, E. i Ryan, R. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum Press.
- Deci, E. i Ryan, R. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.
- Dzwonkowska, I., Lachowicz-Tabaczek, K. i Laguna, M. (2008). *Samoocena i jej pomiar: polska adaptacja skali SES M. Rosenberga. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Felce, D. i Perry, J. (1995). Quality of life: Its definition and measurement. *Research in Developmental Disabilities*, 16, 51-74.
- Gurba, E. (2011). Wczesna dorosłość. [W:] J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka* (s. 287-311). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Heckhausen, J. (2001). Adaptation and resilience in midlife. [W:] M. Lachman (red.), *Handbook of midlife development* (s. 345-394). New York: John Wiley & Sons.
- Heller, K. i Perleth, Ch. (2008). The Munich High Ability Test Battery (MHBT): A multidimensional, multimethod approach. *Psychology Science Quarterly*, 50, 173-188.
- Hornowska, E. (2007). *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jackson, S., Moyle, V. i Piechowski M. (2009). Emotional life and psychotherapy of the gifted in light of Dabrowski's theory. [W:] L. V. Shavinina (red.), *International handbook on giftedness* (s. 437-466). Dordrecht, The Netherlands: Springer Verlag.
- Jakubowska, U. (2005). *Ekstremizm polityczny. Studium psychologiczne*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Juczyński, Z. (2009). *Narzędzia pomiaru w promocji i psychologii zdrowia*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.

- Korzeniowski, K. (2002). Utrata i poszukiwanie społeczno-politycznego sensu. Anomia i paranoja polityczna. [W:] K. Skarżyńska (red.), *Podstawy psychologii politycznej* (s. 293-323). Poznań: Zys i S-ka.
- Kozielecki, J. (2007). *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Ledzińska, M. (2010). Wiedza na temat uczniów zdolnych i jej edukacyjne konsekwencje. [W:] A. E. Sękowski i W. Klinkosz (red.), *Zdolności człowieka w ujęciu współczesnej psychologii* (s. 63-82). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Limont, W. (2011). *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować?* Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Lopes, P., Salovey, P. i Strauss, R. (2003). Emotional intelligence, personality, and the perceived quality of social relationships. *Personality and Individual Differences*, 3, 641-659.
- Maruszewski, T. (2008). Inteligencja emocjonalna – między sprawnością a mądrością. [W:] M. Śmieja i J. Orzechowski (red.), *Inteligencja emocjonalna. Fakty, mity, kontrowersje* (s. 62-81). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Matczak, A. (2008). Do czego może być potrzebne pojęcie inteligencji emocjonalnej? [W:] M. Śmieja i J. Orzechowski (red.), *Inteligencja emocjonalna. Fakty, mity, kontrowersje* (s. 46-61). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Matczak, A. i Jaworowska, A. (2006). *DINEMO. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Michalos, A. (1980). Satisfaction and happiness. *Social Indicators Research*, 8, 385-422.
- Nezlek, J. (2002). Psychological well-being and the planfulness of day-to day behavior. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 20, 452-475.
- Oleś, M. (2010). *Jakość życia młodzieży w zdrowiu i chorobie*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Oleś, P. (2011). *Psychologia człowieka dorosłego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Reis, S. i McCoach, D. (2002). Underachievement in gifted students. [W:] M. Neihart, S. Reis, N. Robinson i S. Moon (red.), *The social and emotional development of gifted children. What do we know?* (s. 81-92). Waszyngton: Prufrock Press, Inc.
- Renzulli, J. (2003). Conception of giftedness and its relationship to the development of social capital. [W:] N. Colangelo i G. Davis (red.), *Handbook of gifted education* (s. 75-87). Boston: Pearson Education.
- Robinson, N. (2002). Individual differences in gifted students' attributions for academic performances. [W:] M. Neihart, S. Reis, N. Robinson i S. Moon (red.), *The social and emotional development of gifted children. What do we know?* (s. 267-288). Washington: Prufrock Press, Inc.
- Rokeach, M. (1960). *The open and closed mind. Investigation into the nature of belief systems and personality systems*. New York: Basic Books.
- Rosner, K. (1991). *Hermeneutyka jako krytyka kultury*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Ryan, R. i Deci, E. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166.
- Ryff, C. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, 4, 99-104.
- Schalock, R. (2004). The concept of quality of life: What we know and do not know. *Journal of Intellectual Disability Research*, 48, 203-216.
- Schmotkin, D. (1990). Subjective well-being as a function of age and gender: A multivariate look for differentiated trends. *Social Indicators Research*, 22, 201-230.
- Schuler, P. (2002). Perfectionism in gifted students. [W:] M. Neihart, S. Reis, N. Robinson i S. Moon (red.), *The social and emotional development of gifted children. What do we know?* (s. 71-80). Washington: Prufrock Press, Inc.
- Schwarzer, R. (1993). *Measurement of perceived self-efficacy: Psychometric scales for cross-cultural research*. Berlin: Freie Universität Berlin. Institut für Psychologie.
- Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24, 783-791.
- Sękowski, A. E. (2000). *Osiągnięcia uczniów zdolnych*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sękowski, A. [E.] i Knopik, T. (2011). Psychology of giftedness and psychology of wisdom: One or multiple perspectives? [W:] A. Ziegler i Ch. Perleth (red.), *Excellence: Essays in honour of Kurt A. Heller* (s. 102-115). Berlin: Lit Verlag.
- Sękowski, A. E. i Łubianka, B. (2009). Preferencja wartości uczniów zdolnych. *Przegląd Psychologiczny*, 52(4), 409-432.
- Sękowski, A. [E.] i Siekańska, M. (2008). National academic award winners over time: Their family situation, education and interpersonal relations. *High Ability Studies*, 19(2), 155-171.
- Siekańska, M. (2005). *Zadowolenie z pracy zawodowej osób wybitnie zdolnych*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Silverman, L. (1991). Family counselling. [W:] N. Colangelo i G. Davis (red.), *Handbook of gifted education* (s. 307-320). Boston: Allyn & Bacon.
- Straś-Romanowska, M. (2005). Jakość życia w świetle założeń psychologii zorientowanej na osobę. *Kolokwia Psychologiczne*, 13, 262-274.
- Śmieja, M. i Orzechowski, J. (2008). Inteligencja emocjonalna: fakty, mity, kontrowersje. [W:] M. Śmieja i J. Orzechowski (red.), *Inteligencja emocjonalna. Fakty, mity, kontrowersje* (s. 19-45). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Trzebińska, E. (2008). *Psychologia pozytywna*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- Webb, J. (1993). Nurturing social-emotional development of gifted children. [W:] K. Heller, F. Mönks i A. Passow (red.), *International handbook of research and development of giftedness and talent* (s. 525-539). Oxford: Pergamon Press.

SZCZĘŚLIWY GŁUPIEC CZY NIEZADOWOLONY SOKRATES?
POCZUCIE DOBROSTANU OSÓB WYBITNIE ZDOLNYCH

Streszczenie. Artykuł opisuje fenomen poczucia dobrostanu dorosłych osób wybitnie zdolnych i jego psychospołeczne uwarunkowania (takie jak: samoocena, inteligencja emocjonalna, tolerancja wieloznaczności i poczucie sprawczości). Wiele dotychczasowych studiów traktuje osoby wybitnie zdolne jako nieszczęśników ze specyficznymi problemami emocjonalno-społecznymi. Prezentowane badania pokazują jednak, że ich poziom dobrostanu jest wysoki i warunkowany w głównej mierze przez poczucie sprawczości, tolerancję wieloznaczności i posiadanie przyjaciół (zmienne te wyjaśniają 61% wariancji). Wnioski te są zbieżne z psychologicznymi ujęciami mądrości, w których wskazuje się czynniki warunkujące wysoką jakość życia.

Słowa kluczowe: dobrostan, osoby wybitnie zdolne, jakość życia, mądrość, poczucie sprawczości.